

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Chrobak
Analiza i ocena potencjału geoturystycznego Podtatrza

Wstęp – kontekst, cel i zakres rozprawy

Rozprawa doktorska mgr Anny Chrobak, zatytułowana „Analiza i ocena potencjału geoturystycznego Podtatrza” i zaprezentowana w klasycznej postaci jednoautorskiego opracowania monograficznego, podejmuje tematykę na pograniczu nauk o Ziemi i geografii turystyki, wchodzącej w skład geografii społeczno-ekonomicznej. Geoturystyka, będąca obecnie coraz częściej przedmiotem zainteresowania zarówno naukowców, jak i praktyków, jest traktowana z jednej strony jako możliwość poszerzenia oferty turystycznej regionów o utrwalonej pozycji na rynku turystycznym, z drugiej – jako potencjalny atut regionów mniej rozpoznawanych turystycznie, które poszukują dla siebie odpowiedniej niszy na tym rynku. W obu przypadkach konieczna jest właściwa, wyważona ocena potencjału do rozwoju geoturystyki, uwzględniająca konkurencyjność regionów sąsiednich. Problemem jest brak zestandaryzowanej metodyki takiej oceny, a różni autorzy podejmują taką ocenę w różny sposób, co powoduje trudności w porównywaniu wyników i czyni ocenę dostosowaną do miejsca/regionu, a już niekoniecznie umożliwiającą zaaplikowanie do obszaru sąsiedniego. Porównaniom i przenoszeniu wzorców opracowań ewaluacyjnych nie sprzyja także subiektywizm podejść i konieczność podejmowania arbitralnych decyzji, zwłaszcza na etapie ocen ilościowych. Z tych okoliczności niewątpliwie wypłynęły motywacje autorki do podjęcia tematu rozprawy. Jak podkreśla sama autorka na s. 17, wśród celów pracy są „możliwie jak najbardziej obiektywna waloryzacja geostanowisk” dla obszaru Podtatrza oraz ściśle z tym powiązane „udoskonalenie i zobiektywizowanie metody waloryzacji geostanowisk”. W takim układzie, rozprawa doktorska ma w założeniach zarówno kontekst regionalny, dotycząc Podtatrza, jak i szerszy – metodyczny. Zwłaszcza ten drugi aspekt wypełnia nadrzędny wymóg stawiany wobec rozpraw doktorskich, jakim jest konieczność oryginalnego rozwiązania problemu naukowego. Na podkreślenie zasługuje także fakt całościowego potraktowania Podtatrza i uwzględnienie na równi strony polskiej i słowackiej, co w dobie łatwości

przekraczania granicy państwowej i rosnącego transgranicznego wymiaru turystyki było posunięciem jak najbardziej uzasadnionym merytorycznie. Analiza ograniczona do jednej tylko strony granicy państwowej byłaby znacząco niepełna.

Struktura rozprawy

Rozprawa doktorska ma postać obszernej monografii, liczącej 355 stron, na których oprócz tekstu zasadniczego zawarto 234 ryciny i 15 tabel. Spis literatury zawiera 668 pozycji. Rozprawę uzupełniają trzy załączniki.

Treść podzielono na 11 rozdziałów, których kolejność jest logiczna i odpowiada postępowaniu badawczemu. Rozprawę rozpoczyna Wstęp, w którym autorka oprócz zwyczajowego sprecyzowania celu i zakresu pracy dokonała również przeglądu obcojęzycznej i polskiej literatury na temat geoturystyki. Krótki rozdział drugi zawiera charakterystykę granic Podtatrza, po czym obszernie są opisane metody badań (ponad 20 stron). Kolejny rozdział to bardzo obszerne przedstawienie charakterystyki przyrodniczej Podtatrza (35 stron), uzupełnione w rozdziale 5 prezentacją stanu zagospodarowania turystycznego (blisko 20 stron). W sumie wszystkie rozdziały wstępne zajmują blisko 100 stron. Zasadnicze postępowanie badawcze autorki dokumentują krótki rozdział 6, zawierający analizę georóżnorodności (zaledwie 6 stron), niezwykle obszerny rozdział 7 o charakterze dokumentacyjnym, pokazującym 72 wytypowane do szczegółowej analizy geostanowiska (prawie 150 stron), zawierający waloryzację tych stanowisk rozdział 8 (26 stron) i wreszcie pokazujący wyniki badań nad preferencjami turystów rozdział 9 (12 stron). Kończąca pracę dyskusja wyników (rozdział 10) jest na tym tle dość krótka – tylko 14 stron, a całość została zamknięta dwustronicowym podsumowaniem. Należy jednak zwrócić uwagę, że w skład rozdziału 7 weszły drobiazgowo przygotowane karty inwentaryzacyjne stanowisk, zajmujące strony od 120 do 252. Niewątpliwie dokumentują one ogromny wkład pracy autorki, niemniej w tekście zasadniczym wystarczająca byłaby zbiorcza tabela 7.1, ewentualnie rozbudowana o krótką jedno-dwuzdaniową charakterystykę przyrodniczą obiektu, a same karty powinny znaleźć się w rozprawie jako załącznik. W takiej sytuacji proporcje między częścią wprowadzającą a wynikową byłyby w proporcji bliskiej 1:1, z przewagą części wprowadzającej, co nie wydaje się dobre.

Proporcje te byłyby nieco lepsze, gdyby autorka zrezygnowała we Wstępie z omawiania literatury. Cel tego omówienia nie jest dla recenzenta jasny, gdyż właściwie polegało ono na wymienianiu wielu autorów i prac, podczas gdy w kończącej pracę części dyskusyjnej jest bardzo niewiele nawiązań do tej literatury. W szczególności można było oczekiwać bardziej rozbudowanej dyskusji z literaturą w zakresie obiektywizacji metod waloryzacji geostanowisk, co autorka uwypukliła jako jeden z głównych celów rozprawy. Również rozpoczynający rozprawę tekst na s. 7-11 nie odnosi się wprost do jej tematu i mógłby zostać zredukowany. W dalszej części rozprawy, w opinii recenzenta nadmiernie została rozbudowana charakterystyka przyrodnicza Podtatrza, a opisy budowy geologicznej są zbyt szczegółowe w kontekście celu i zakresu rozprawy.

Obszar badań

W tej części recenzji chcę się krótko odnieść do wyboru obszaru badań, który został ogólnie określony jako Podtatrze. Szkoda, że w części wstępnej zabrakło wyraźnego uzasadnienia tego wyboru. Można podejrzewać, że autorka zdecydowała się na Podtatrze, aby skonfrontować potencjał geoturystyczny tego regionu z sąsiednimi, znacznie bardziej popularnymi Tatrami, ale nie zostało to powiedziane jednoznacznie. Dopiero na s. 25, przy omawianiu metod badań, pojawia się znamienne zdanie, że z analiz przestrzennych zostały wyłączone Tatry i inne popularne obszary turystyczne, gdyż „założeniem niniejszej pracy jest analiza regionów położonych poza obszarami o bardzo wysokim potencjale geoturystycznym”. Ono powinno pojawić się wcześniej, gdyż we właściwym kontekście sytuuje całą rozprawę. Wątpliwość recenzenta budzi też włączenie w zakres opracowania całej Kotliny Hornadskiej, co zaburza spójność przestrzenną obszaru wybranego do badań.

Metodyka badań

Mając na uwadze cele rozprawy wskazane na s. 17, ocena strony metodycznej ma kluczowe znaczenie dla oceny całości rozprawy. Na metodykę rozprawy składają się: (a) wybór geostanowisk, (b) określenie zasad ich waloryzacji i przeprowadzenie tej waloryzacji, (c) ocena georóżnorodności obszaru badań, (d) ocena preferencji turystów. Dodatkowo obliczono

wartości wybranych mierników stopnia rozwoju funkcji turystycznej, korzystając z propozycji zaczerpniętych z literatury.

Wybór geostanowisk do analizy był dwustopniowy (s. 110). W pierwszym etapie zidentyfikowano 225 obiektów, z których „wyodrębniono” 72 obiekty opisane w pracy. Kryteria tego wyboru nie są jednak jasno podane, a autorka pisze jedynie, że dokonano się to po „zebraniu informacji na temat ich geologicznych, geomorfologicznych i/lub hydrologicznych walorów, ocenie stanu zachowania i form ochrony, dostępności komunikacyjnej, infrastruktury turystycznej oraz dodatkowych atrakcji turystycznych”. Czy kryterium wyboru była chęć uwzględnienia różnych typów geostanowisk, względna równomierność rozmieszczenia, wyniki wstępnej waloryzacji (jak prowadzonej)? Jest to o tyle ważne, że na s. 297 autorka wypowiada pewne wnioski na temat relacji między rozmieszczeniem geostanowisk a stopniem georóżnorodności, ale w sytuacji, gdy nie wiemy jak zostały wyselekcjonowane geostanowiska, te wnioski mają umiarkowaną wartość poznawczą. Przykładowo, autorka stwierdza, że „największa liczba geostanowisk znajduje się w miejscach o najwyższym wskaźniku georóżnorodności”, ale w świetle przyjętego postępowania geostanowiska nie są obiektywnie istniejącym w przyrodzie bytem, tylko zostały wybrane z większej populacji. Wybór innych geostanowisk z grupy 225 obiektów mógłby dać inny wynik.

Waloryzację geostanowisk przeprowadzono uwzględniając trzy grupy kryteriów. Metoda została zaanonсовana jako autorska, aczkolwiek poszczególne kryteria szczegółowe i ich wagi zostały przyjęte za prezentowanymi już w literaturze. W grupie kryteriów edukacyjno-poznawczych znalazły się cechy decydujące o wartości naukowej stanowiska, ale także stan fizyczny obiektu. Wszystkim nadano jednakowy zakres wag od 1 do 10. Niejasne jest, dlaczego autorka uwypukliła procesy i cechy geomorfologiczne (dwa kryteria) w sytuacji, gdy niemal połowę obiektów (35 na 72) stanowią odsłonięcia geologiczne. Szczegółowe opisy sugerują wprawdzie, że może to być pomyłka autorki i powinno być „procesów geologicznych lub geomorfologicznych”, ale należy to wyjaśnić. Druga grupa kryteriów dotyczy dostępności turystycznej i wagi poszczególnych kryteriów również są zawarte w skali od 1 do 10. Wątpliwości budzi osobne wyróżnienie „obecnej formy udostępnienia jako geostanowiska” i „obecnej formy udostępnienia jako obiektu turystycznego”, gdyż udostępnienie jako geostanowisko automatycznie oznacza udostępnienie turystyczne. Bardziej zasadne byłoby włączenie „udostępnienia jako obiektu turystycznego” do trzeciej grupy kryteriów – dodatkowych. Ocena tej grupy jest najbardziej problematyczna. Nie mam przekonania, czy

zróżnicowanie etniczne okolicy jest istotne dla oceny geostanowiska, podobnie jak uwzględnienie obiektów kultu religijnego, wraz z określeniem zasięgu kultu. Jak bliskość ośrodka kultu o międzynarodowym zasięgu (jak to określić?) ma podnosić rangę geostanowiska? Liczba turystów (nie „ilość”) może co najwyżej świadczyć o sukcesie promocyjnym obiektu lub jego braku, ale nie może stanowić o jego wartości. W dodatku autorka sama przyznaje, że wiarygodność szacunków jest niska i z tego kryterium szczegółowego można z powodzeniem zrezygnować. Kryterium stopnia zróżnicowania krajobrazu, według opisów, jest bardzo bliskie treściowo kryterium „zróżnicowanie cech geomorfologicznych” w grupie edukacyjno-poznawczej. Na zakończenie autorka wylicza końcową ocenę geostanowiska, nadając poszczególnym grupom wagi w wysokości odpowiednio 0,4; 0,25 i 0,35. Uzasadnienie tych wag nigdzie się jednak nie pojawia, a ponieważ one niewiele różnią się od siebie, to rodzi się pytanie, czy w ogóle był to potrzebny zabieg.

Recenzent jest świadomy, że w ocenie ilościowej praktycznie każde kryterium może być kontestowane, a tym bardziej przypisywane mu wagi. Podnosi te kwestie w sposób rozbudowany dlatego, że autorka postawiła za jeden z celów pracy „zobiektywizowanie metody waloryzacji”. W przekonaniu recenzenta, cel ten nie został osiągnięty, a waloryzacja ilościowa pozostaje mocno subiektywna. Natomiast cennym wkładem w problematykę jest zaprezentowanie metody „triangulacji eksperckiej”, a zwłaszcza jej wyniki, pokazujące, że odmienne profesjonalne przygotowanie ekspertów skutkuje znacznie różniącymi się ocenami. Jest to o tyle istotne spostrzeżenie, że działania na rzecz rozwoju geoturystyki podejmują specjaliści w zakresie nauk o Ziemi reprezentujący różne grupy zagadnień szczegółowych i okazuje się, że w zależności od uprawianej dziedziny, będą oni oceniać różne rodzaje geostanowisk w różny sposób.

Ocenę georóżnorodności przeprowadzono w oparciu o cztery komponenty: wysokość względną, typ rzeźby, litologię i typ pokrycia terenu. Problematiczne jest określenie typów rzeźby, ze wskazaniem na konkretne formy. W ocenie georóżnorodności kluczowa powinna być różnorodność i trudno znaleźć uzasadnienie, dlaczego dolina V-kształtna uzyskuje aż pięciokrotnie wyższą ocenę od dna doliny rzecznej (zapewne chodzi o dno aluwialne). Bardzo wysoka różnorodność i 5 punktów przyznanych głęboko wciętym dolinom powiela w dużej mierze kryterium wysokości względnych – głęboko wcięte doliny to z definicji także duże wysokości względne w polu podstawowym.

Ocena preferencji została przeprowadzona poprzez badania specyficznej grupy osób (uczestnicy portali społecznościowych), z ponadprzeciętnymi zainteresowaniami środowiskiem przyrodniczym i obszarem. Wyniki badań pozwalają wypowiedzieć się o preferencjach tej grupy i w tym aspekcie są oczywiście interesujące, ale ich szerszy wymiar pozostaje w sferze domniemań i można przypuszczać, że w innych grupach docelowych rozkład preferencji będzie znacząco inny. W takiej sytuacji aplikacyjność wyników jest co najwyżej umiarkowana, co rzutuje na jeden z wniosków końcowych, o czym poniżej.

Ocena wniosków końcowych

Podsumowaniem rozprawy jest siedem wniosków zawartych na s. 311-312. Wniosek pierwszy, mówiący o tym, że obszary wykazujące największą georóżnorodność mają największy potencjał dla rozwoju geoturystyki jest w ogólności słuszny, ale nie w pełni wynika z rozprawy, gdyż wybór geostanowisk do opisu nie nawiązywał do wyników ocen georóżnorodności, a w każdym razie nie zostało to uwypuklone w pracy. Zatem ocena potencjału przez pryzmat liczby wybranych stanowisk nie wydaje się w pełni właściwa. Wniosek drugi, mówiący o liczbie geostanowisk, jest stwierdzeniem faktu, podobnie jak wniosek trzeci, mówiący o zastosowanym podejściu metodycznym. Częściowo faktograficzny charakter ma wniosek czwarty, w którym autorka komentuje próbę obiektywizacji procedury oceny geostanowisk. Podkreślenie różnorodności ocen u różnych specjalistów z zakresu nauk o Ziemi jest słuszne, jako że stwierdzony fakt należy do najciekawszych wyników rozprawy, o istotnych implikacjach dla prowadzonych waloryzacji. Wniosek piąty wskazuje na rodzaje geostanowisk o największej atrakcyjności i wynika z materiałów zaprezentowanych w rozprawie. Rozbudowany wniosek szósty nawiązuje treściowo do wyników badań preferencji turystów, można jednak mieć zastrzeżenia do końcowego stwierdzenia, mówiącego, że „waloryzacja tego typu obiektów powinna być ukierunkowana głównie na ocenę ich walorów edukacyjno-poznawczych”, bo jest ono wyprowadzone z wyrażonego przez ankietowanych przekonania, że forma zagospodarowania obiektu jest mało ważna. Tylko że ankietowana grupa nie jest reprezentatywna, co przyznaje sama autorka. Wniosek byłby prawdziwy wtedy, gdyby waloryzacje przeprowadzać odmiennie dla różnych grup docelowych i odnosiłby się do jednej z tych grup. Wniosek siódmy, w którym wskazano na rozbudowaną bazę turystyczną i

walory historyczno-kulturowe jako elementy sprzyjające rozwojowi geoturystyki, uważam za słuszny.

* * *

Recenzent skoncentrował się na problematyce metodyki przyjętej w pracy, ponieważ ma tu ona znaczenie kluczowe. Wyrażone zastrzeżenia są elementem naukowej dyskusji i pewnie w dużej mierze odzwierciedlają sceptyczne nastawienie recenzenta do możliwości wypracowania w pełni obiektywnej metody oceny geostanowisk. Autorka rozprawy wydaje się wierzyć w taką możliwość, a w każdym razie tak można rozumieć sformułowanie celów rozprawy. Niewątpliwie zrealizowała cel poznawczy, którym była szczegółowa analiza georóżnorodności (mimo zastrzeżeń do jednej ze składowych oceny), a także przeprowadziła bardzo solidną inwentaryzację geostanowisk, znakomicie je dokumentując. Natomiast celu metodycznego, jakim było zobiektywizowanie metody, w ocenie recenzenta zrealizować się nie udało, ale próba taka była chyba z góry skazana na niepowodzenie. Nie można jednak wykluczyć, że znajdą się naśladowcy takiego sposobu postępowania, jak zaprezentowany w tej pracy i wówczas będzie bardzo interesujące porównanie uzyskanych w różnych regionach wyników. W opinii recenzenta należało bardziej uwypuklić efekty oceny eksperckiej, a zwłaszcza rozbieżności między nimi, co ma istotny aspekt poznawczy.

Podsumowując, doktorantka wykazała ogólną wiedzę teoretyczną i techniczną, co znalazło wyraz w dobrej znajomości literatury, zaplanowaniu badań szczegółowych, w tym terenowych, odpowiedniej wizualizacji wyników w oparciu o możliwości oferowane przez Systemy Informacji Geograficznej. Doktorantka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, zarówno w terenie, jak i w oparciu o metody pracy kameralnej. Jako problem naukowy postawiła kwestie natury poznawczo-metodycznej, których rozwiązanie jest wprawdzie niepełne w zakresie metodycznym, ale wystarczające do uznania rozprawy doktorskiej za pracę spełniającą ustawowe kryteria.

Stwierdzam zatem, że rozprawa doktorska mgr Anny Chrobak spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i wnioskuję o dopuszczenie jej autorki do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Wrocław, 17 stycznia 2019

Prof. Miłoś